

Het christelijke Westen ontmaskerd in Vietnamoorlog

Een belangrijke katalysator in de strijd voor wereldwijde vrede en rechtvaardigheid was in de zestiger jaren van de twintigste eeuw de wrede oorlog van de Verenigde Staten tegen het Vietnamese volk. In West-Europa werden in de decennia daarvoor de Amerikanen gezien als onze bevrijders, van de Duitse bezetting. Door de Vietnamoorlog kantelde dat beeld.

HARRY PALS

lid van de Theologische Werkgroep van *Kerk en Vrede*

Ik herinner me nog mijn 'bekering', toen ik als zestienjarige braaf gereformeerde scholier 's morgens op weg was naar school en ik opeens dacht: 'Stel dat de Amerikanen in Vietnam alleen hun eigen belangen verdedigen?' Toen klopte alles wat ik wist, ik greep naar de boeken van Martin Luther King, werd vredesactivist en dienstweigeraar.

AFSCHUWELIJK GEWELD

De Vietnamoorlog was begonnen met de steun van de VS aan de koloniale Franse heersers in Vietnam tijdens de bevrijdingsoorlog (1946-1954). Aan het eind van die oorlog werd op de Conferentie van Genève bepaald dat Noord- en Zuid-Vietnam binnen twee jaar herenigd zouden worden en door vrije verkiezingen hun eigen toekomst zouden mogen bepalen. De VS hebben dat vanaf het begin ondermijnd, door een marionettenregering in het zuiden te installeren. En door steeds meer militaire steun daarheen te sturen, eerst wapens, later meer en meer troepen. Daarmee hebben ze massaal met afschuwelijk geweld de Vietnamese burgerbevolking aangevallen, met honderdduizenden doden en grootscheepse vernietiging van het land tot gevolg.

Wereldwijd werd er vanaf het begin gedemonstreerd tegen deze oorlog. Intellectuelen en studenten gingen voorop. Kerken deden ook mee. Ook in Nederland werd een breed samenwerkingsverband tegen de oorlog opgericht, het Nationaal Comité Vietnam, dat vele en massale demonstraties en petities organiseerde (hoogtepunt was een demonstratie in januari 1973 in Utrecht, met 80.000 deelnemers).

OM CHRISTUS' WIL

Kerk en Vrede deed in dit verzet op haar eigen wijze mee. Het hoofdbestuur publiceerde een verklaring in maart 1965. Hieruit citeer ik het slot:

'Bovenal vragen wij om Christus' wil om bewogen solidariteit met de *mensen* die in Vietnam leven onder de voortdurende dreiging van vernietiging van huizen en landerijen, van dood en verminking en van vlucht met achterlating van alle bezittingen. Naar onze vaste overtuiging moet het lot van de lijdende bevolking van Zuid-Vietnam in het politieke conflict zwaarder wegen dan nationale prestige-overwegingen en ideologische belangen, die dikwijls schijnbelangen zijn. Daarom doen wij een beroep op allen, die politieke verantwoordelijkheid dragen, de pogingen – van welke kant zij ook ondernomen worden – om tot een onmiddellijk staakt het vuren en tot onderhandelingen over de toekomst van Vietnam te komen, met alle kracht te ondersteunen. Wij doen een dringend beroep op de kerken ernst te maken met de dienst der Verzoening.'

FELLE KRITIEK

In datzelfde jaar schreef studiesecretaris Krijn Strijd in *Militia Christi*, ter inleiding op een artikel waarin hij een kritische Amerikaanse en Aziatische theoloog aan het woord liet:

'Wij hebben een ontstellend Kamerdebat gehad over de oorlog in Vietnam. Het doel – Zuidoost-Azië mag niet in handen van de communisten komen – heiligt blijkbaar

alle middelen, zozeer, dat over die middelen maar niet gepraat werd. Ook de schuld van het westerse verleden kwam niet in het licht – evenmin het uitzichtloze van de huidige Amerikaanse politiek.’

Van officieel christelijk-politieke zijde werd geen christelijk woord gehoord. Alleen de communisten lieten protesten horen, en de pacifistische socialistten. Zij deden dit, zoals iedereen begrijpen kan, vanuit hun eigen achtergronden. Wat misschien nog het ergst van alles was, was de eensgezindheid waarmee men de Amerikaanse politiek steunde. Ondanks alle tegenstand tegen deze politiek in Amerika zelf. Ook ondanks napalm...

En toen de Nederlandse regering in 1970 verklaarde ‘begrip’ te hebben voor de Amerikaanse inval in Cambodja, protesteerde het bestuur van *Kerk en Vrede* daartegen in een telegram (dat op zondag verstuurd werd!).

Een tank met gewonde Amerikaanse mariniers, gefotografeerd door de jonge dienstplichtig soldaat John Olson.

In 1973 werd opnieuw de openbaarheid gezocht, toen de VS ‘heviger dan ooit te voren’ bevolkingscentra in Noord-Vietnam bombardeerden en het landelijk Vietnamoverleg niet verder wilde gaan dan het organiseren van een landelijke demonstratieve bijeenkomst. Dus richtte het Dagelijks Bestuur van *Kerk en Vrede* zich zelf met een felle brief tot de leden van de Eerste en Tweede Kamer. Die brief liep uit op de oproep om te overwegen de diplomatieke betrekkingen met de VS op te schorten, evenals het lidmaatschap van de NAVO.

OPROEP: STAAKT HET VUREN!

In het jaar daarvoor kwam de International Fellowship of Reconciliation (IFOR) met een dringende oproep. Die werd

door *Kerk en Vrede* vertaald en toegezonden aan de pers, die daar helaas niets mee deed. Daarom werd later in het blad de oproep gedaan handtekeningenlijsten te bestellen en ingevuld op te sturen.

Uit deze oproep:

‘Wij spreken namens miljoenen mensen, die het niet langer kunnen verdragen dat het bloedvergieten in Vietnam en zijn buurlanden nog steeds voortgaat. De bombardementen. (...) De oorlog tegen de burgers van beide kanten. De schiet-maar-raak acties. De hinderlagen, de terreur en de folteringen. De jonge mannen, aan stukken geschoten, roepend om hun moeders. De kinderen, verbrand en gewond, zonder vader, zonder moeder. De weduwen, de invaliden, de boeren wier land onvruchtbaar gemaakt werd door ontbladering en vuur. Onderhandelingen, protesten, aanklachten tegen de verschrikking hebben aan de harde feiten totaal niets veranderd. Het doden gaat nog steeds verder.

Er moet een eind aan komen! Niet alleen omwille van de Vietnamezen, de Laotianen, de Cambodjanen en de jonge Amerikaanse soldaten, maar omwille van ons allen. Ons gevoel voor menselijkheid kan niet voortbestaan bij al deze onmenselijke gruwelijkheden. Staakt het vuren nu! De Verenigde Staten moeten de eerste stap doen. De meeste doden komen voor rekening van de Amerikaanse vuurkracht, en vrijwel alle verwoesting is door Amerikaanse wapens teweeggebracht. Het zijn de Amerikanen, die een halve globe verderop vechten. (...)’

BESTAANSRECHT KERKEN OP HET SPEL

In mei 1972 stuurde *Kerk en Vrede* een open brief aan alle Nederlandse kerkgenootschappen. Uit die brief:

‘Zusters en Broeders,

De dosis vernietiging, die Vietnam wordt toegediend in het belang van de eer van de VS-regering, wordt hoger en hoger opgevoerd. De schande van de kerken in ons land is, dat zij zich er nog niet ondubbelzinnig over hebben uitgesproken. Het geloof in het heil van de Messias voor alle volken is onverenigbaar met geweld en onderdrukking. (...) De kerken mogen hierbij niet langer stilzwijgend toezien. Reeds is te veel twijfel gewekt aangaande doel en geloof der kerken. Het gaat hierbij niet om liefdadigheid, maar ook niet langer alleen om gerechtigheid jegens anderen; het bestaansrecht der kerken als instellingen staat hierbij mede op het spel, zo niet vandaag dan toch reeds binnen afzienbare tijd. Wie niet nu voor de Vietnamezen opkomt, heeft geen redenen meer om op te komen voor welke andere vrijheid van prediking en meningsuiting dan ook.’

De oorlog kwam ten slotte ten einde in 1975, toen de Amerikanen zich overhaast terugtrokken uit Zuid-Vietnam, gedwongen door alle protesten. ◀

75 jaar NAVO:

Strijd tegen een onheilige alliantie

Ik schrijf dit artikel op de dag dat de NAVO met 90.000 militairen oefent aan de grens met Rusland. Op hetzelfde moment wint Rusland terrein in Oekraïne. Het is tijd voor een terugblik.

BRAM GRANDIA

theoloog en lid van de Theologische Werkgroep van *Kerk en Vrede*

Op 4 april 1949 wordt de NAVO opgericht. Op 24 september 1949 spreekt ds. Krijn Strijd op een openbare bijeenkomst van *Kerk en Vrede* over 'Het Atlantisch Pact. Bedreiging of bevordering van de wereldvrede?' Hij werkt deze lezing uit tot een brochure met als titel *Kerk en Atlantisch Pact*. Hij laat zien dat vanaf die eerste NAVO-dag een poging werd gedaan om de kerken in te schakelen als verdedigers van het Atlantisch Pact. Strijd wil dat de kerk een eigen geluid laat horen. Dat is een onderdeel van de verkondiging van het Evangelie.

'ATLANTISCH BIJBELGEBRUIK'

De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Dean Acheson citeert bij de ondertekening van het Atlantisch Pact twee bijbelteksten. Het eerste citaat is Psalm 46:1: 'God is ons een veilige schuilplaats, een betrouwbare hulp in de nood.' Toepassing: Dit geldt ook voor het Atlantisch Pact. Uit het Nieuwe Testament citeert hij Matteüs 18:7, waar Jezus zegt: 'Wee de mens door wie de ergernis komt.' Toepassing: Dit is een waarschuwing aan de Russen, die de ergernis veroorzaken.

Strijd vervloekt dit soort bijbelgebruik. Het gaat hier niet om de God van Jezus Christus, maar om de oorlogsgod Mars, of beter nog de geldgod Mammon. Hij citeert veldmaarschalk Montgomery die in een rede op 15 juli 1949 in de Ridderzaal zegt: 'Heden ten dage is de oorlog totaal; hij omvat alle takken van het nationale leven. De gehele natie, iedere man, vrouw en kind is erbij betrokken. De vijand is het communisme, dat een religie is en anti-christelijk. Als een christensoldaat, die trouw is aan de christelijke idealen (...) verklaar ik een vijand van het communisme te zijn en van alles wat dat belijdt. Het is mijn overtuiging dat de volkeren van vandaag in oorlog zijn met het communisme. Men noemt het vaak de 'Koude Oorlog', maar het is niettemin een oorlog. Het is mogelijk

dat deze worsteling tussen Communisme en Democratie ons ten slotte zou kunnen voeren tot een 'hete' of gewapende oorlog.' Die hete oorlog – waarbij nu Rusland de vijand is – woedt nu in Oekraïne.

TWEE MACHTSBLOKKEN

Strijd analyseert de twee machtsblokken. Hij beschrijft de oppermacht van Amerika. Hij geeft aan hoeveel Amerika jaarlijks aan defensie besteedt, hoe sterk de wereldwijde invloed van de VS is, hoe Amerika steeds opnieuw reactionaire machten steunt en als bondgenoten aantrekt. Strijd beschrijft de Amerikaanse heksenjacht tegen de communisten. Hij wijst op de Amerikaanse economie die steeds meer een oorlogseconomie wordt, gevoed vanuit het wantrouwen tegenover de Sovjet-Unie. Strijd ziet in 1949 die 'overprikkeldheid' als het om Rusland gaat ook in Nederland groeien. 'Wie ook maar één ander dan een volkomen afwerend geluid over Rusland laat horen, ligt er bij de meeste nette Hollanders volkomen uit.' Daar mag de kerk niet aan toegeven.

MYTHE VAN GERECHTIGHEID

Over de Oktoberrevolutie in 1917 zegt Strijd: 'Niet de mythe van het ras, zoals bij het nationaalsocialisme het geval was, maar de mythe van de gerechtigheid leefde in en achter de Oktoberrevolutie.' Als Kerk-en-Vrede-man zegt hij: 'Evenmin als wij ten opzichte van het nazisme zwegen over het onrecht van de vrede van Versailles – evenmin zullen we ten opzichte van het communisme zwijgen over het onrecht van de interventie-oorlogen.' Hij verzwijgt het Russische militarisme niet. Hij concludeert: 'De communisten zijn tegen het Amerikaanse militarisme, maar vóór het Russische militarisme – dat is nodig tegen de dreiging van Amerika. Precies zo zijn de Amerikanen tegen het Russische militarisme, maar vóór het Amerikaanse militarisme – dat is nodig tegen

de dreiging van Rusland. Doel en achtergronden verschillen bij Amerika en Rusland. In de praktijk is beider militarisme gelijk: atoombomben, bacteriologische verdelgingsmiddelen zullen beide gebruiken als de oorlogsnoodzaak het eist.'

DE DERDE WEG

Strijd zag in 1949 hét moment om op te roepen tot een derde weg. Hij vindt dat de kerk daarin het voortouw moet nemen. Hij ziet het de kerk nog niet doen. Daarom moet *Kerk en Vrede* het initiatief nemen.

Het Atlantisch Pact: bedreiging of bevordering van de wereldvrede?

De communisten zijn tegen het Amerikaanse militarisme, maar vóór het Russische militarisme – dat is nodig tegen de dreiging van Amerika. Precies zo zijn de Amerikanen tegen het Russische militarisme, maar vóór het Amerikaanse militarisme – dat is nodig tegen de dreiging van Rusland. Doel en achtergronden verschillen bij Amerika en Rusland. In de praktijk is beider militarisme gelijk.

In maart 1968 schrijft Strijd opnieuw uitvoerig over de NAVO in een themanummer van *Wending* (jrg. 23, nr. 1). De titel is: 'NATO 1968, exorcisme ter wille van de toekomst'. Hij werkt zijn stelling dat het Atlantisch Pact geen bevordering, maar een bedreiging van de vrede is, verder uit. Hij citeert George Kennan (de voormalige Amerikaanse zaakgelastigde in Moskou) die in een lezing in Genève op 11 mei 1965 de NAVO een volslagen overbodig bondgenootschap noemt. In feite heeft het verdrag ertoe bijgedragen de kloof tussen Oost- en West-Europa te verbreden door de landen te dwingen partij te kiezen voor een van de blokken.

TAAK VAN DE KERK

Kunnen we – vraagt Strijd zich af – in de weg van het ontstaan van de NAVO iets ontdekken van een op Jezus Messias georiënteerde weg van gerechtigheid en verzoening? Levend christelijk belijden is immers een uitermate praktische en zakelijk aangelegenheid. Wat moeten wij van de NAVO geloven?

1. Dat wij door dreiging met vernietiging de vrijheid kunnen bewaren.
2. Dat oorlog voorkomen kan worden in een met kernwapens volgestopte neurotische wereld.
3. Dat wij de vrijheid kunnen verdedigen met middelen in een systeem van geïncorporeerde onvrijheid, waarin de defensiekosten stijgen terwijl het besef van veiligheid afneemt.

Dat noemt Strijd met Wright Mills de ideologie van 'de militaire metafysica'. Hij ziet de uitspraak dat wij ons zonder NAVO in een onveilige ruimte bevinden, onbeschermd tegen Russische agressie als een politiek geloofsartikel dat aan alle andere twaalf artikelen van het Apostolicum vooraf lijkt te gaan: 'Theologisch, christelijk, bijbels moet hier de vraag gesteld worden of de NAVO zo niet tot een afgod is geworden. Afgoden vragen veel maar schenken weinig, hoogstens wat schijnveiligheid en schijnheiligheid, of 'hulp' op korte termijn. In wezen zijn zij, naar het scherp typerende Hebreeuwse woord, 'nietsen', 'dingen van niets'. De ideologie van de Koude Oorlog en de NAVO heeft de ramen, waardoor wij de 'ander' hadden kunnen zien gesloten.

HET RECHT DER ARMEN

Met die ander bedoelt Strijd niet alleen de Rus, maar ook de wereld die in grote armoede leeft. Hadden al die defensiemiljarden niet beter gebruikt kunnen worden om de wereldarmoede te bestrijden?

Strijd ziet – in navolging van Wright Mills en anderen – de totale vernietiging als dé vijand waar het Westen, Rusland en China samen tegen moeten vechten. Dit 'tegen' zal de keerzijde moeten zijn van een 'pro': het gezamenlijk honoreren van het recht der armen. Dat alles vraagt om bekering, om het uitdrijven van de machten die ons bezetten. Dat is de taak van de kerken in navolging van Jezus Messias. Strijd zou vandaag – vermoed ik – niet anders gesproken hebben. ◀

Kerk en Vrede en Oost-Europa

Tussen de fronten

**Wat is de visie van Kerk en Vrede op Oost-Europa?
Over die vraag schreef ik in 1988 een stuk voor de vredesconsultatie
van de ROS (Raad voor Overheid en Samenleving) van de
Nederlands Hervormde Kerk. Mijn antwoord formuleerde ik in zes punten.
Samengevat: dé visie van Kerk en Vrede op
Oost-Europa bestaat (nog) niet.**

BRAM GRANDIA

theoloog en lid van de Theologische Werkgroep van *Kerk en Vrede*

Tussen 1968 en 1988 is er niet intensief over Oost-Europa gesproken. Dat heeft te maken met het 'trauma van Praag 1968'. In dat jaar – het jaar van het neerslaan van de Praagse Lente – trad professor Hannes de Graaf uit de CFK (de Praagse vredesconferentie), terwijl professor Rasker in de CFK bleef. Zij waren allebei lid van *Kerk en Vrede*. In de tachtiger jaren kwam de visievraag weer op tafel. Dat leidde tot de volgende stellingen.

DE SCHULD VAN HET WESTEN

Een vredespolitiek inzake Oost-Europa is onmogelijk zonder concreet te spreken over de schuld van het Westen tegenover de Sovjet-Unie.

In 1947 verscheen in Duitsland het 'Darmstädter Wort'. In deze verklaring spreken theologen uit de kring van de Bekennende Kirche uit, dat het Duitse volk gedwaald heeft door het oprichten van een christelijk front tegen het communisme. Daarnaast spreken zij uit dat de kerk ten onrechte de uitdaging van het marxisme heeft genegeerd. De zaak van de armen en rechtelozen is niet tot een zaak van de christenheid gemaakt. Het gaat niet om 'christendom en westerse cultuur', het gaat om toewending tot God en toewending tot de naaste. Niet alleen in Duitsland, ook in ons land was de ideologie van het anti-bolsjewisme/anti-communisme diep in ons volk verankerd. Dat was een van de redenen dat het 'anti-bolsjewistische' nationaal-socialisme pas laat als vijand werd herkend.

Dit uitspreken van schuld vraagt om een concretisering van dat anti-communisme. We zijn van mening dat een historische, economische en theologische analyse van het anti-communisme noodzakelijk is, willen we vandaag tot een verantwoorde houding inzake Oost-Europa komen.

Dat vraagt ook om het concreet in beeld brengen van de Duitse oorlogsmisdaden in de Sovjet-Unie.

KIEZEN VOOR TWEESPORENBELEID

Een vredespolitiek die uitgaat van een lood-om-oud-ijzertheorie met betrekking tot het kapitalisme en socialisme is een a-historische vredespolitiek.

Vaak wordt gezegd dat zowel het Westen als het Oosten groot belang hebben bij de voortgaande bewapeningswedloop. Op wat voor economische en politieke analyse berust zo'n uitspraak? Wanneer binnen de NAVO gesproken wordt over een '*Todrüsten*', een kapotbewapenen van de economie van de Sovjet-Unie, zit daar een strategisch concept van een totale economische ontwrichting van de vijand achter.

Een onlosmakelijk verbond tussen vrede en mensenrechten leidt – ongewild wellicht – snel tot een superieur verklaren van de eigen West-Europese rechtsorde.

GERECHTIGHEIDSVRAGEN

De officiële NAVO-politiek wordt verdedigd met het argument dat de westerse waarden (voorop de vrijheid) verdedigd dienen te worden. Als contrast wordt vaak het Oostblok geschilderd, waar de vrijheid van het individu met voeten getreden wordt. Wanneer de vredesbeweging kiest voor een koppeling van vredespolitiek en mensenrechtenpolitiek bevestigt ze daarmee dit dominante westerse veiligheidsdenken. In de contacten met Oost-Europa staat dan het bekritisieren van de mensenrechtenpolitiek voorop.

Kerk en Vrede verschilt van inzicht met het IKV als het gaat om het kiezen van de partners in het Oostblok. Hoe verhoud je je tot die partnerbewegingen die zelfs vóór – in

plaats van tegen het 'reëel bestaande socialisme' zijn? *Kerk en Vrede* kiest voor een tweesporenbeleid, zowel contact met de officiële vredesorganen als met mensenrechtenbewegingen. Verlaat je dat tweesporenbeleid dan bevind je je steeds in de positie van criticus en onttrek je je aan de kritiek die vanuit het Oostblok op het Westen wordt uitgeoefend. *Kerk en Vrede* pleit voor het leggen van de nadruk op gerechtigheidsvragen, op het Noord-Zuidconflict.

Zowel voor als na de val van de muur vindt *Kerk en Vrede* dat de positie van de kerk niet is in één van beide fronten of blokken, maar tussen de fronten.

TUSSEN DE FRONTEN STAAN

'Wie zijn wij – als Westen – dat wij dermate bedreigend en angstaanjagend zijn dat de ander (die we de vijand noemen) zich zo tot de tanden bewapent om ons te kunnen weerstaan? Die vraag stellen betekent zoeken naar contacten met kerken en vredesgroepen in Oost-Europa, ook met aan de regeringen gelieerde vredesgroepen.'

Bovenstaande was een reactie uit 1988. Een jaar later viel de muur. Zowel voor als na de val van de muur vindt *Kerk en Vrede* dat de positie van de kerk niet is in een van beide fronten of blokken, maar tussen de fronten. Dat is geen neutrale positie. Het is de plek waar de verscheurdheid en de vijandschap zichtbaar wordt. Op die plek wil *Kerk en Vrede* vredesbeweging zijn.

De theoloog Paul van Dijk schreef in *Kerk en Vrede* (septembernr. 1984) een artikel met als titel: 'Het communisme mag niet mislukken'. Hij schrijft: 'Met wapens kun je wel vijanden doden, maar geen vijandschap; die wordt er juist door aangewakkerd. Het evangelie leert ons een andere weg: daar overleeft de vijand de vijandschap. Van de Messias staat geschreven (Efeze 2:14), dat hij de beide vijanden – Israël en de volken, Jacob en Ezau, Israël en de Palestijnen – met elkaar verzoend heeft door de 'tussenmuur in eigen vlees', in eigen existentie te doden. De eerste vraag en zorg kan

dan ook niet meer zijn: wie is onze vijand, wie staat ons naar het leven, tegen wie moeten wij ons beschermen? Maar veeleer: wie moet onze manier van leven wel als een bedreiging ervaren, zodat hij erop reageert met angst en wapens?'

IDEOLOGIE VAN 'NATIONALE VEILIGHEID'

Kerk en Vrede heeft door haar contacten met IFOR, Adolfo Perez Esquivel en anderen steeds opnieuw de behandeling van dissidenten in de Amerikaanse achtertuin aan de orde gesteld. De Amerikaanse hoogleraar John Coatsworth beschrijft in de geschiedenis van de Koude Oorlog hoe tussen 1960 en 1990 de aantallen politieke gevangenen, de slachtoffers van marteling en executies van geweldloze politiek andersdenkenden in Latijns-Amerika veel en veel groter waren dan die in de Sovjet-Unie en haar Oost-Europese satellieten. Wie deze feiten tot zich neemt, kan niet langer geloven in de simpele tweedeling tussen het vrije Westen en het repressieve communistische Oosten. Een groot deel van de vredesbeweging had geen oog voor de verbijsterende ideologie van 'de nationale veiligheid' die onder andere leidde tot een directe oorlog tegen vertegenwoordigers van de bevrijdingstheologie en hun priesters en parochies. Dat vraagt om nog meer studie en nog meer onthullingen, bijvoorbeeld naar de Ratzinger-Reagan-connectie.

Kerk en Vrede heeft zich nooit willen scharen in het kamp van de anti-communisten. Ik schreef in 2014: 'Ik hoop dat *Kerk en Vrede* de honderd jaar haalt, al is het alleen maar om dit verhaal over de bloedige strijd tegen zogenaamde communisten nog tien jaar hardop te kunnen vertellen. Opdat we de honderdduizenden doden in Latijns-Amerika niet vergeten. Ik wantrouw een vredesbeweging die fungeert als verdediger van één kamp. *Kerk en Vrede* staat tussen de fronten.' ◀

Hoe verhoud je je tot die partnerbewegingen die zelfs vóór – in plaats van tegen het 'reëel bestaande socialisme' zijn? *Kerk en Vrede* kiest voor een tweesporenbeleid, zowel contact met de officiële vredesorganen als met mensenrechtenbewegingen.

Kerk en Vrede en geweldloze weerbaarheid

In 1974 verscheen het boek *Geweldloze Weerbaarheid* van ds. Krijn Strijd, gebaseerd op toespraken die Strijd in 1971 voor de NCRV-radio hield. Een boek dat de reflectie binnen en het cursuswerk van *Kerk en Vrede* enorm stimuleerde.

GREETJE WITTE-RANG

lid van de Theologische Werkgroep van *Kerk en Vrede*

Vóór het boek van Strijd had *Kerk en Vrede* al enkele studies over dit onderwerp gepubliceerd. Het eerste verscheen vlak voor de oorlog, op aandrang van leden die een actieplan wilden hebben voor als het tot mobilisatie of bezetting kwam. Het bestuur van *Kerk en Vrede* was terughoudend; ds. Buskes schreef: '*Kerk en Vrede* is geen sociale of politieke organisatie en heeft andere middelen dan die organisaties, het gaat ons om een geestelijke strijd.' Maar dat overtuigde de leden niet en zij gaven het bestuur de opdracht om een studiec commissie te benoemen om 'na te gaan welke maatregelen getroffen zouden kunnen worden om de oorlogs- en geweldsideologie te bestrijden en het volk een andere weg te wijzen'.

PACIFISTISCHE VOLKSHANDHAVING

Dat werd het rapport *De geweldsideologie en haar bestrijding* uit 1938. Het was een kort rapport met onder meer een beschrijving van een schema van wat 'pacifistische volkshandhaving' wordt genoemd, met richtlijnen voor geweldloze strijd vóór, tijdens en ná een bezetting. Herman Noordegraaf vat die (in 1968) als volgt samen: 'Gedacht werd daarbij aan 'negatieve strijdmethoden' als het zich onthouden van militaire en semi-militaire dienst, bestrijding van chauvinisme en bewapeningscampagnes en protest tegen ophitsing. Als positieve methoden worden genoemd training, propaganda en het bevorderen van het zelfstandig werken van Pacifistische Volkshandhaving-werkers onder meer door gedecentraliseerde organisatie. Voorts noemde het rapport hulp aan slachtoffers, het opslaan van voedselvoorraden en hulp bij evacuatie van de bevolking. Bij een bezetting zou werk in dienst van de bezetter geweigerd moeten

worden alsook het betalen van belasting. Daarbij zou men ook herhaaldelijk een vredesaanbod kunnen doen dat een waardige en rechtvaardige oplossing van geschillen zou bevatten.'

NIEUWE WEERBAARHEID

De ervaringen van de oorlog leidden ertoe dat in 1950 weer een commissie werd ingesteld met als taak 'na te gaan welke mogelijkheden en moeilijkheden verbonden zijn met een niet-militaire vorm van weerbaarheid ter verdediging en handhaving van de geestelijke goederen die in onze tijd op het spel staan.' Hieruit kwam de studie *Nieuwe Weerbaarheid* (1952) voort, een boek van 126 pagina's, waarvan de helft bestaat uit voorbeelden van niet-gewapend verzet uit de hele wereld, inclusief de ervaringen in Nederland in de bezettingstijd.

Uitgangspunt voor de nieuwe weerbaarheid is het woord van Paulus uit Romeinen 12:21: 'Laat u niet overwinnen door het kwade, maar overwin het kwade door het goede.' Het gaat dus niet om afweer tegen het kwaad, maar om de overwinning ervan, niet in militaire zin, maar in de zin dat het wijkt voor het goede dat zich uitbreidt. In die strijd dienen de 'wapens' van hetzelfde materiaal te zijn als de geestelijke goederen die we willen beschermen, en dat zijn: eerbied voor de mens, liefde voor de medemens (in het bijzonder de zwakke) en waarachtigheid. De schrijvers zijn ervan overtuigd dat dit meer mogelijkheden biedt dan vaak gedacht wordt: bleek niet tijdens de bezetting herhaaldelijk dat de bezetters niet alleen niet opgewassen waren tegen daden van grote zedelijke moed, maar dat ze er ook innerlijk door geïnfecteerd werden?

GEWETENSOORDEEL

Moeilijker te beantwoorden is de vraag of een volk (of de meerderheid daarvan) ertoe gebracht kan worden militaire middelen af te zweren en te vertrouwen op een nieuw soort weerbaarheid. Daar is de bevolking nog niet aan toe, maar dat kan groeien onder invloed van drie factoren:

redelijk inzicht (want de moderne oorlog is waanzin), het gewetensoordeel (voor wie de oorlog in zijn ware gedaante heeft gezien, is deelname daaraan zedelijk ondragelijk) en kennis van concrete, constructieve methoden om een geweldloze weerbaarheid toe te passen.

TEGENDEEL VAN 'WEERLOOSHEID'

In 1960 werd weer een commissie aan het werk gezet, nu om, samen met mensen van buiten *Kerk en Vrede*, het vorige rapport te actualiseren voor een breder publiek. Dat resulteerde in het boekje *Geweldloze Weerbaarheid*, uitgegeven in pocketvorm bij uitgeverij Ten Have. Kenmerkend voor *Kerk en Vrede* is de eerste zin van de inleiding: '... het uitgangspunt van dit geschrift [is] niet de gedachte van 'weerloosheid'. Maar integendeel de overtuiging dat het kwade in deze wereld niet ongeremd en ongehinderd zijn werk mag doen, ook niet op het terrein van de politiek. Nodig is: verzet tegen het kwade, opdat aan het goede en gezonde de kans tot ontplooiing wordt gegeven. Toch zal dit verzet niet van elk middel gebruik mogen maken. (...) Dit houdt in dat het te bereiken doel: een toestand van gerechtigheid, vrijheid, vrede en vertrouwen, niet kan worden bereikt met het middel van ongeremd en ongetemd geweld.'

GEEN BERUSTING IN ONRECHT

Dan verschijnt in 1974 het boek *Geweldloze weerbaarheid* van Krijn Strijd. Staflied Hans Lourens stelt bij zijn bespreking in *Militia Christi*: 'Voor de haastige lezers: mijn eindconclusie is dat dit boek van 170 pagina's het beste bevat wat tot dusver in de Nederlandse taal over het onderwerp geschreven is. Een strakke stijl, een nuchtere wijze van het telkens opnieuw omzien naar de werkelijkheid van hier en nu (en straks), een voortreffelijk notenapparaat, waarin verwijzingen naar vrijwel alle relevante literatuur over dit onderwerp, kenmerken het boek en de schrijver.' Lourens haalt ook de twee uitgangspunten van geweldloze weerbaarheid aan die Strijd noemt: onrecht mag niet blijven bestaan – geen berusting in onrecht, en: in het gebruik van geweld hebben we geen vertrouwen.

ONRECHT AANPAKKEN BIJ WORTELS

Met nadruk wordt gewezen op de noodzaak van een analyse van de situatie, economisch, sociaal en politiek, en van een concrete strategie. Geweldloosheid als vorm van politiek handelen met activiteiten die maatschappelijk en economisch relevant zijn.

Strijd beschrijft de belangrijkste historische voorbeelden van geweldloze weerbaarheid en sociale verdediging, en ziet voorbeelden als het onderwijsverzet in Noorwegen in 1942 en het verzet in Tsjecho-Slowakije in 1968 als hoopvol, omdat ze laten zien wat er mogelijk is, zelfs zonder enige voorbereiding. Wat zou er dan wel niet mogelijk zijn mét voorbereiding?

Totaal geweldloos verzet betekent dat de wortels worden aangepakt van maatschappelijk onrecht. Daarom begint sociale verdediging voor Strijd niet bij het constateren van een mogelijke vijand, maar in het hier en nu bij de strijd tegen elke vorm van onrecht en uitbuiting.

NUCHTER REALISME

Geweldloze weerbaarheid omschrijft Strijd als 'een nieuw model in de strijd tegen onrecht'.

'Wij moeten vanuit een nuchter realisme vaststellen, dat er verandering moet komen. Hoe lang nog menen wij te kunnen doorgaan met het voeden van de waan, dat wij de vrede kunnen redden door de wereld vol te stoppen met de meest destructieve en misdadige wapens, vele miljoenen mensen tot gijzelaar te maken en vele andere miljoenen uit te buiten? Zij die Jezus de Messias willen navolgen, zouden, samen met anderen, vanuit dit nuchtere realisme de noodzakelijke veranderingen steeds weer, praktisch en theoretisch aan de orde moeten stellen.'

CURSUSSEN EN TRAININGEN

Van de publicaties over geweldloze weerbaarheid is die van Strijd het meest systematisch en uitgewerkt. Het sprak en spreekt nog steeds velen aan.

Op basis van het boek van Strijd zette *Kerk en Vrede* alerhande cursuswerk op, en daarvoor werd ook nieuw materiaal vervaardigd, zoals de brochure *Geweldloze weerbaarheid. Een nieuw model in de strijd tegen onrecht* van de hand van de studiesecretaris ná Strijd, Harry Zeldenrust. Hij was ook een drijvende kracht achter veel gespreksavonden, vormingsbijeenkomsten, trainingen, werkdagen en cursussen op dit terrein. ◀